

Home i territori

Hi ha espècies d'ocells que experimenten increments de població

Amunt i avall

Abel Julien

Víctor Estrada

Els mitjans de comunicació tot sovint parlen de les aus en perill d'extinció, però el gran públic desconeix que hi ha espècies que experimenten increments de població espectaculars i que els factors externs —clima, activitat humana, disponibilitat d'aliment, etc.— poden afectar els ocells tan positivament com negativa.

Els canvis de Població: causes

Moltes vegades es detecten canvis de població en espècies d'ocells, però hom no en sap la causa clara. Hi ha factors puntuals que poden afectar una espècie o un grup d'espècies en un moment donat (p. ex., una onada de fred), on la relació causa-efecte és clara. En canvi, en alguns altres casos, és molt difícil saber què ha produït el canvi demogràfic. En general, es podria dir que els canvis sobtats es poden identificar més fàcilment que els que es produeixen a llarg termini, que responen a causes més subtils però contínues en el temps i que només es detecten quan s'analitzen les dades d'una espècie durant tota una dècada i es veu que l'àrea ocupada per la seva distribució geogràfica s'ha duplicat o quan els censos indiquen que la seva densitat demogràfica és nombroses vegades més elevada que al principi. Els canvis de població a llarg termini són resultat d'un conjunt de factors que tot sovint s'escapen a l'ull humà o fins i tot a l'ull analític de l'ornitòleg. Sens dubte, allò que l'experiència ens demostra, però, és que les variacions demogràfiques poden ser tant positives com negatives i que, malgrat que els mitjans de comunicació parlen molt més sovint d'espècies desaparegudes o en perill d'extinció, hi ha molts animals que aprofiten les condicions favorables de l'entorn i arriben a experimentar, en ocasions, autèntiques «explosions» demogràfiques.

Segons els casos estudiats fins ara, podríem dir que hi ha dos grans factors que influeixen en les poblacions d'ocells d'una forma

decisiva, sia d'una forma directa o indirecta: l'home i el clima. Encara que hom tendeix a identificar-los com a factors directes, en realitat solen afectar les poblacions ornítiques indirectament perquè l'activitat humana provoca, sovint, la desaparició o reducció de l'hàbitat, l'eliminació de les espècies presa, la reducció de l'aliment natural i la desaparició dels llocs naturals de nidificació, entre molts altres factors. Són aquests factors, no l'activitat humana *per se*, els que incideixen directament a les poblacions d'ocells. El clima provoca, a grans trets, el mateix que l'activitat humana, però en un espai de temps molt més llarg i no tan sovint d'una forma negativa, sinó que, senzillament, canvia l'entorn natural i els ocells tenen temps d'adaptar-se, canviar de distribució, colonitzar nous territoris, etc. De fet, els canvis climàtics afecten positivament molts ocells a tot el món. Cal tenir present que qualsevol canvi perjudica i beneficia espècies animals diferents amb interessos ecològics diferents. Per exemple, el conegut incendi que l'any 1988 va afectar el Parc Nacional de Yellowstone, Wyoming (EUA), va representar un canvi radical de l'ecosistema que va deixar sense llar les espècies forestals, però la primavera següent l'herba i els arbustos van rebrotar i els antics boscos es van convertir en un mosaic de flors multicolors i d'herbes altes que van atraure nombrosos grans herbívors, i els ocells, amb l'atractiu que representen els insectes associats a les flors, han experimentat increments demogràfics mai no vistos. John Varley, cap de recerca del parc, va qualificar el fenomen com «un esclat de diversitat biològica». En els dos anys se-

L'estornell vulgar, espècie de gran abundància arreu d'Europa,
ha «conquistat» Catalunya en els darrers anys.

Fotos: VÍCTOR ESTRADA

Espècies diverses de gavines estan incrementant darrerament les seves poblacions. El gavià argentat és un d'ells i no tan sols ha incrementat el seu nombre sinó que ha colonitzat hàbitats plenament humanitzats, com la ciutat de Barcelona.

güents, l'estrat herbaci i l'arbusti s'han regenerat, moltes soques d'arbres cremats han rebrotat i s'ha iniciat un nou procés de reconstrucció natural de l'ecosistema que —en un termini de temps molt més llarg del que va durar l'incendi— afavorirà la tornada de les espècies animals forestals i la desaparició gradual dels colonitzadors recents de les àrees cremades de Yellowstone.

Un altre tipus d'explosió demogràfica que és força interessant és aquella que experimenten certs ocells àrtics i de taigà d'una forma cíclica. Després d'uns quants anys normals, de sobte, la producció de llavors de les coníferes presenta un fort augment, i els ocells que s'alimenten d'elles i els predadors d'aquests ocells augmenten paral·lelament el seu èxit reproductor. El trencapinyes i el lluer, uns dels ocells més clarament irruptius, han protagonitzat diverses irrupcions a escala europea, com la de l'estiu de 1985, que va provocar una «invasió» d'Escòcia i part d'Anglaterra de poblacions probable-

ment escandinaves. El mateix passa a l'Àrtic amb els lemmings i alguns altres petits rosegadors que cada 4-5 anys exploten demogràficament i, de cop, poden multiplicar moltes vegades la població dels anys anteriors. Després de l'increment de rosegadors ducs blancs, mussols emigrants i molts altres en vista de l'aliment abundant disponible, ponen una quantitat d'ous superior a la d'anys anteriors o fan diverses postes seguides per aprofitar el mannà que tenen disponible en aquell moment.

Els qui van avall...

Hi ha força espècies que, efectivament, estan en franca regressió a causa, principalment, de l'activitat humana. Un clar exemple el constitueixen els rapinyaires. Malgrat que els esforços conservacionistes dels darrers anys han aconseguit aturar la disminució alarmant de gairebé tots els rapinyaires, si ho analitzem des d'una perspectiva global, la regressió que ha so-

fert aquest grup d'ocells en aquest segle ha estat espectacular. Moltes espècies, com l'àguila daurada, el trencalòs i l'àguila cuabarrada han vist reduïdes les seves poblacions a una fracció del que eren en el segle passat. No només els ha perjudicat l'odi ancestral i la caça indiscriminada de què han estat objecte, sinó també la pèrdua de l'hàbitat amb la construcció d'urbanitzacions, pistes d'esquí i carreteres i la roturació de conreus al cor del seu hàbitat privilegiat, allò que ha determinat la seva desaparició de gran part d'Europa. Factors diversos, com l'expoliació de nius per part dels col·leccionistes o falconers, la plaga de mixomatosi que afecta els conills de tot Europa (espècie presa per excel·lència), les accions d'extermini per netejar els conreus de feram, els pesticides que els fan pondre ous estèrils, les seves preferències alimentàries especialitzades (com el trencalòs, que només menja ossos), les línies d'alta tensió, els sorolls de les motos que els fan fugir dels nius i les explosions de les

pedreres, només són alguns dels factors que contribueixen a l'extinció de la major part dels rapinyaires. Afortunadament, l'esperit conservacionista de la darrera dècada ha impulsat la creació de santuaris que formen com un rosari d'illes naturals per tot el continent i permeten la supervivència precària d'aquestes espècies. En alguns casos, s'estan recuperant les poblacions gràcies a l'esforç desinteressat d'amants de la natura o de l'Administració quan aquesta es pren seriosament la tasca que la resta de la societat li ha encomanat.

Un altre grup d'ocells que veu amenaçada la seva existència són les aus aquàtiques. El principal problema que han d'acabar aquests ocells és la desaparició gradual de l'únic hàbitat on poden sobreviure. Malgrat que, en general, poden adaptar-se força bé a la proximitat de l'home, aquests autèntics especialistes, necessiten aiguamolls, estuaris, llacunes, deltes i aiguabarrejos on trobar la seva font d'aliment. L'acció humana ha fet desaparèixer el seu entorn natural i, sense haver estat perseguits ni tenir tants problemes amb l'enrenou provocat per l'home com els rapinyaires, han vist com, any rera any, tenien menys terreny propi on menjar, nidificar i descansar. El problema ha estat agreujat pel fet que moltes aus aquàtiques són grans migradores però necessiten trobar punts, encara que siguin petits, per a descansar i reposar forces en el decurs del seu viatge. Tot i que Doñana, el delta de l'Ebre i la Camarga (les zones humides més importants d'Europa occidental) gaudeixen en gran part d'un estatus de protecció, manquen moltes llacunes petites i aiguabarrejos que anaven de punta a punta del litoral ibèric, imprescindibles per a corriols, agrons, xivtones, ànecs i moltes altres espècies. Com en els rapinyaires, el seu futur sembla assegurat en alguns indrets però cal que les administracions de tots els països entenguin la protecció de la natura com alguna cosa més que disposar d'uns grans zoos sense barreres anomenades reserves o parcs naturals, per tal que les po-

blacions d'aus aquàtiques gaudeixin d'una bona salut.

Un tercer grup d'ocells que ha experimentat una acusada regressió en els darrers anys, aquest cop per causes purament climatològiques, han estat els migrants transaharians que hivernen a la zona coneguda com el Sahel. El Sahel és un tipus de sabana amb arbres dispersos, poc densa, molt calurosa, on la precipitació anual és força baixa. De fet, el Sahel o sabana saheliana és l'indret on el desert del Sahara trenca la seva monotonia sorrenca i apareixen els primers signes de vegetació continuada. Constitueixen el Sahel part de Senegal, Mali, Burkina Faso, Nigèria, Níger, Txad i Sudan, entre alguns altres països. El problema ha estat la sequera que ha afectat aquesta zona i que s'ha endut moltes vides animals i humanes, una sequera provocada segons alguns meteoròlegs per la pròpia acció humana que augmenta la concentració d'anhídrid carbònic a l'atmosfera i produeix l'efecte d'hivernacle i l'escalfament dels oceans, tot i que es manté la possibilitat que la sequera del Sahel hagi estat provocada per causes purament naturals. Alguns ocells, com la tallareta vulgar, la boscarla dels joncs, l'oreneta de ribera, la cotxa cua-roja i el còlit ros han desaparegut d'extenses zones de cria en el seu hàbitat preferit a tot Europa a causa de la manca d'aliment que ha provocat la sequera als seus quaters d'hivernada, un exemple més de com, en ornitologia, cal estudiar els problemes en la seva globalitat total. En el cas del còlit ros a Catalunya, la disminució ha estat ben notable: en una àrea ben controlada a Santpedor, la població va passar de 78 ocells el 1979 a 52 el 1983 i a Plana Matenia, Montaspre, la Roqueta, Torrelles i Sant Pere de Ribes va passar de ser un ocell catalogat com a freqüent a ser un ocell totalment absent, segons la informació publicada per uns especialistes catalans. L'oreneta de ribera, un ocell molt estimat pel públic britànic, va desaparèixer de grans àrees de cria a Gran Bretanya i els esforços dels amants de la natura per promoure la seva

Per tal de criar, la major part de les espècies requereixen hàbitats inalterats i tranquil·litat. Aquest pollet de corriol cama-negra ha mort a causa de l'afluència de turistes a la platja dels coneguts aiguamolls de l'Empordà.

rehabilitació han estat en va, perquè l'oreneta de ribera s'ha recuperat molt poc de la seva caiguda en picat durant els anys forts de sequera al Sahel.

...I els qui van amunt

Poques vegades transcendeix a l'opinió pública la magnitud de l'increment de les poblacions d'alguns ocells, que pot arribar a ser espectacular. Fins i tot els ornitòlegs poden assistir a un increment de la població d'una espècie determinada i no adonar-se'n per no haver pres les dades d'una forma adequada per a detectar-ho. En canvi, quan els sistemes de control són correctes, es pot veure com espècies rares es converteixen en comunes o com espècies comunes es converteixen pràcticament en una plaga. En condicions favorables aquests increments de població sostinguts poden significar la multiplicació de l'espècie en hàbitats humanitzats (jardins, conreus, ciutats) fins a arribar a monopolitzar totalment l'hàbitat. Però que no s'estengui el pànic: encara estem lluny d'arribar a invasions d'aus com l'escenificada per Alfred Hitchcock a la seva famosa pel·lícula *Els ocells*.

Un dels grups d'ocells que a Catalunya ha incrementat significativament els seus efectius ha estat

el grup de les gavines. La primera espècie que va demostrar una clara tendència a l'increment de població ha estat el gavià argentat *Larus cachinnans*, que des de la seva famosa colònia a les illes Medes ha vist com el nombre de parelles nidificants es multiplicava sostingudament amb el pas dels anys. A principi dels anys 30 la colònia estava restringida als penya-segats i no era gaire nombrosa, però des dels anys seixanta i coincidint amb l'aparició d'abocadors d'escombraries a l'aire lliure, la colònia va passar a tenir 2.600 exemplars a principi dels 60 i va arribar fins als 8.000 a l'inici de la dècada dels 80, xifra que s'ha mantingut fins als nostres dies. Les causes d'aquest increment han estat, sens dubte, la capacitat d'aquesta au marina d'alimentar-se de deixalles humanes. Fins i tot la ciutat de Barcelona ha estat colonitzada pel gavià argentat i el cor mateix de la ciutat (el carrer Balma, per exemple) ha allotjat parelles nidificants de gavians. Ens trobem, doncs, davant d'un clar exemple d'oportunitat alimentari del gavià argentat, que ha abandonat el vell costum d'anar a mar obert o a la costa a cercar el seu aliment i ha sabut aprofitar aquesta font inexhaurible d'aliment que són les deixalles humanes. Una altra gavina en expansió a Catalunya és la gavina corsa *Larus audouinii*, que manté una pròspera colònia en creixement sostingut al delta de l'Ebre de més de 2.800 exemplars. La gavina corsa, que fa una dècada era molt rara, és ara un dels ocells emblemàtics del delta de l'Ebre i la colònia catalana és la més gran del món. Contràriament al gavià argentat, la gavina corsa ha incrementat els seus efectius per causes naturals, encara no ben conegudes.

Un altre cas força interessant de colonització el protagonitzen dues espècies molt similars: l'estornell vulgar *Sturnus vulgaris* i l'estornell negre *Sturnus unicolor*. Tradicionalment, l'estornell vulgar ocupava zones de cria centroeuropees i la seva distribució geogràfica acabava als Pirineus, mentre que l'estornell negre era la versió mediterrània de l'estornell vulgar, amb una

distribució geogràfica que a penes abastava la meitat sud de la Península Ibèrica. Tanmateix, a principi de la dècada dels 70 es va detectar que totes dues espècies havien entrat a Catalunya: l'estornell vulgar pel nord i el negre pel sud. En anys successius totes dues aus van anar ampliant les seves àrees de distribució fins a arribar a entrar en contacte cap a final de la dècada. Això va plantejar un interessant dilema per als ornitòlegs, que es preguntaven què passaria quan aquestes dues espècies amb uns requeriments ecològics molt similars ocupessin el mateix espai físic. En anys successius, s'ha vist com la seva coexistència és pacífica i que fins i tot existeixen indicis d'hibridació, és a dir, de formació de parelles mixtes amb membres de totes dues espècies. Les causes d'aquesta expansió doble sembla que estan relacionades, un altre cop, amb la capacitat per a aprofitar l'aliment d'origen humà, en aquest cas els cereals procedents d'explotacions agrícoles. Tanmateix, hom es pregunta quin factor és el desencadenant d'aquesta expansió, atès que aquest aliment probablement estava disponible des de feia temps.

L'escala de la colonització geogràfica pot arribar a ser enorme i

si una espècie es troba amb les condicions que li són escassos pot arribar a colonitzar, senzillament, tot el planeta. L'esplugabous *Bulbulcus ibis* era un espècie exclusivament africana a principi del segle passat, però les condicions favorables que ha anat trobant en el decurs del seu periple cosmopolita li han permès establir-se a Europa, Àsia, Oceania i Amèrica. L'associació de l'esplugabous als ramats de bous i vaques ha fet que es guanyés noms com *Garcilla bueyera* en castellà, *Héron garde-boeufs* en francès, *Cattle egret* en anglès, *Airone guarda-buoi* i *Kuhreiher* en alemany, noms que sempre indiquen la peculiaritat que té aquest ocell de trobar el seu aliment pels volts dels ramats bovins. Probablement aquesta associació amb els ramats és la clau del seu èxit, ja que en els cinc continents

podem trobar esplugabous voltant amb parsimònia a la vora de vaques i bous. Les causes d'aquesta expansió cal buscar-les en l'increment substancial de l'activitat ramadera a l'Índia, sud-est asiàtic, Austràlia i Amèrica en el decurs de l'últim segle, que han permès que els individus erràtics d'esplugabous trobessin les condicions adequades per al seu establiment.

Dificultats per a estudiar els canvis de població

Els mateixos ornitòlegs sovint tenen impressions de l'increment o disminució d'una espècie d'ocells que sovint són errònies o que quantitativament no tenen la importància que sembla a primera vista. Una bona època de cria en unes poques parelles en una localitat determinada, una disminució de la depredació per qualsevol raó o, fins i tot, un major grau d'experiència i habilitat en detectar ocells per part de l'ornitòleg no signifiquen que l'espècie hagi augmentat a nivell global. Només censos acurats amb una perspectiva àmplia poden confirmar els canvis demogràfics de l'ornitofauna. I àdhuc els censos ben fets han d'haver estat conduïts amb la mateixa metodologia, ja que existeixen multitud de mètodes de cens que produei-

xen uns resultats fiables si s'han fet acuradament però que proporcionen unes dades incomparables entre elles.

Els censos o estudis demogràfics, tanmateix, només quantifiquen els canvis sense donar la més mínima pista de les raons d'aquests canvis. En aquest punt, hom entra en el camp dels estudis multidisciplinaris: un ocell que s'alimenta d'uns insectes determinats pot veure's afectat per la inexistència d'aquests insectes a causa d'una primavera freda, però l'ornitòleg no sabrà quantificar l'abundància dels insectes ni disposarà de dades meteorològiques que li indiquin si la primavera ha estat realment freda. Conseqüentment, haurà de consultar o «associar-se» amb entomòlegs o meteoròlegs que li proporcionin dades reals sobre aquestes altres disciplines i no sempre tindrà aquests especialistes al seu abast. La manca d'informació addicional com l'exposada en aquest senzill exemple pot fer trontollar les bases de qualsevol teoria seriosa i pot fer confondre la causa amb l'efecte i viceversa: per exemple, hom pot no tenir en compte que és la manca d'aliment allò que ha afectat l'ocell implicat i concloure erròniament que el fred ha estat la causa de la seva disminució.

Moltes vegades cal treballar en equip per tal de poder arribar a conclusions encertades quan hom es troba davant de relacions ecològiques complexes (i, dissortadament, la majoria de les relacions ecològiques són força complexes). La responsabilitat de les universitats i de l'Administració en general és cabdal a l'hora de finançar estudis d'aquesta mena, ja que només així es pot esbrinar el fons dels problemes i arribar allà on l'ornitologia amateur no pot més que donar una ullada.

A.J. ☐

V.E. ☐

Aquest pollet de còlit ros és cada cop menys freqüent als camps catalans. Sembla que la causa més important és la gran sequera que hi ha hagut els darrers anys a les seves àrees d'hivernada.